

Polonya'daki Azınlıklar Açısından Polonya'nın Ukrayna, Belarus ve Litvanya ile Uluslararası İlişkileri

Marek BARWIŃSKI

Jan A. WENDT

Duman ALLASKAROV

1990'lı yılların başında Orta ve Doğu Avrupa'daki siyasi ve jeopolitik konularda önemli değişiklikler meydana geldi: sosyalist yönetimin çöküşü, Almanya'nın birleşmesi, Sovyetler Birliği'nin ve Çekoslovakya'nın dağılması. Kısa süre içinde, Polonya'nın hemen yakınında bulunan bir dizi bağımsız ulus-devletin oluşturulması, özellikle sınırların yakınında yaşayan bireysel ulusal azınlıklar üzerinde büyük bir etki yarattı. Demokratik Polonya ile yeni bağımsız komşuları arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerde ve büyük oranda sınırlarla ayrılmış bireysel ülkeler arasında büyük değişiklikler meydana geldi. Avrupa entegrasyon alanını genişletme süreci, on yıldan daha fazla bir süre sonra bazı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin NATO ve AB yapılarına dahil edilmesine kadar devam etti; bu durum, söz konusu ülkelerin bir kısmını siyasi, ekonomik ve askeri entegrasyon alanının dışında bırakarak yeni siyasi ve yasal gerçeklik içinde yeni bölünmeler yarattı. Bu sadece eski sorunların çözülmesi anlamına gelmiyordu, yeni sorunlar da yarattı. Aynı zamanda, bu sorunları çözmek için yeni fırsatlar ortaya çıktı ve ulusal azınlıkların istek ve sorunları hakkında açıkça konuşmaları sağlandı.

Polonya Halk Cumhuriyeti'nin ve Sovyetler Birliği'nin mevcudiyeti boyunca, iki ülke arasındaki sınır, öncelikle Polonyalıları Sovyetler Birliği'nde yaşayan Ruslar, Litvanlar, Belaruslar ve Ukraynalılardan sıkı bir şekilde ayıran bir engel değil; aynı zamanda sınırın her iki yanında yaşayan Litvanlar, Belarusları ve Ukraynalıları ve tabii ki Polonya nüfusunu birbirinden ayırıyordu. P. Eberhardt'ın (1993) sözleriyle, "İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Polonya-Sovyet sınırı, Elbe'den Kamçatka'ya uzanan devasa totaliter kamptaki insanları bölen şeritlerden birkaçıydı."

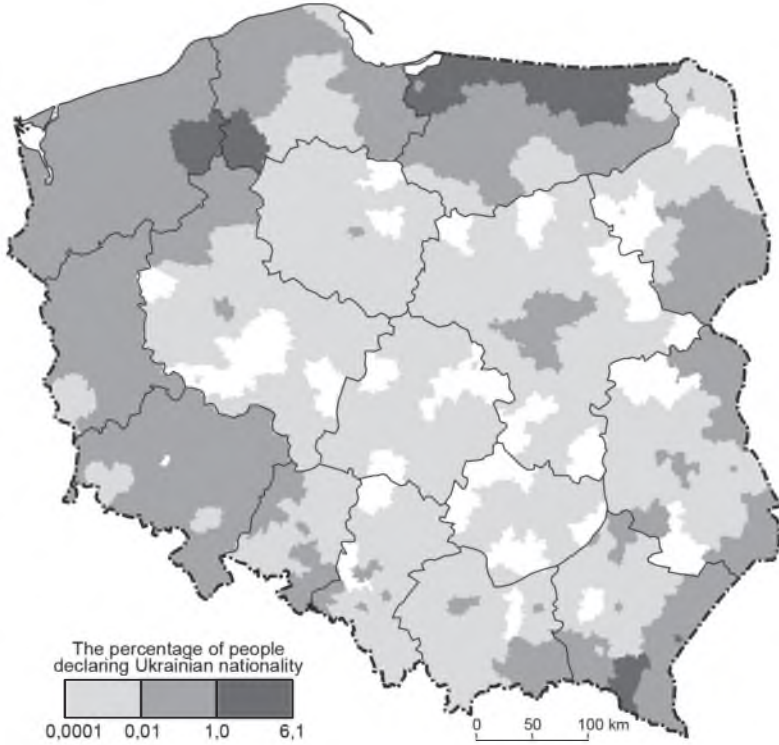
Polonya ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda yeniden kurulan SSCB arasındaki sınır ancak sadece 47 yıl (1944-1991) faaliyet gösterse de, ikiye ayırdığı bölgedeki etkisi çok uzun süre devam etti. Sınırın çizilmesi, yüz binlerce insanın yeniden yerleşiminde doğrudan bir etkiye sahipti ve bölünmüş bölgenin iki parçasının neredeyse tamamen tecrit edilmesine sebep oldu ve ulusal-kültürel ve politik-ekonomik anlamda önemli bir çeşitlilik sağlamasına neden oldu. Yüzlerce yıldır şekillenen sınır bölgelerinin çok kültürlü ve çok etnikli karakteri yok edildi. Dahası, sınırın ayrılması, sınır bölgelerine etki yaparak, ekonomik ve sosyal anlamda geri kalmışlığa yol açtı. 90'lı yılların başında, P. Eberhardt (1993) "Ukraynalılar, Polonyalılar, Belaruslar ve Litvanların kültürel ve tarihi bağlarını ortaya koyan tüm gelenekleri geliştirerek bu sınırın üstesinden gelmenin kutsal bir görev olduğunu" belirtti. Bu hedef, 20 yılı aşkın bir süredir uluslararası ilişkiler (siyasi, sosyal ve ekonomik), idari işbirliği (özellikle Avrupa bölgeleri) ve kişiler arası ilişkiler (turizm ve ticaret) düzeyinde sürdürülmektedir. Politik, etnik ve tarihi şartlar nedeniyle, Polonya'nın doğu komşularının her birinde bu durumun seyri ve sonuçları farklıdır. Bu ilişkiler, ulusal sınırların hemen yakınında yaşayan, hem sınırın doğusundaki Polonya azınlığı hem de batıdaki Ukraynalı, Belarus ve Litvan azınlıklar tarafından şekillenmektedir. Uluslararası ilişkilerin analizinde bu kuşkusuz önemlidir, ancak L. Nijakowski'ye (2000) göre, devletler arası ilişkilerde azınlıkların "köprü" olarak görülmesi diplomatik bir kanun ve politik doğruluğun retorik şekli haline gelmiştir.

Siyasi uygulamada, tarihsel koşullar ve mevcut iç politika veya mevcut geo-siyasi çıkarların ihtiyaçları nedeniyle, belirli bir azınlığın ikamet eden ülke arasındaki ikili ilişkilerde oynadığı rol, her zaman "köprü benzeri" bir rol değildir çünkü bu azınlık ve akraba-devlet farklı olabilir.

Ukrayna

Polonya-Sovyet sınırı, Polonyalılar ve Ukraynalılar arasındaki ilişkileri engellemede etkili olmuş ve sınır bölgelerinin çok kültürlü karakterine zarar vermiştir. Her iki tarafta da hem Polonya hem de Sovyet komünist rejimleri azınlıklara asimilasyon politikası uyguladılar. Bunun sonucu olarak, 30 yılı aşkın bir süre içinde (1959-

1989), Ukrayna'daki Polonya halkının sayısı resmi istatistiklere göre 363 300'den 219 200 kişiye geriledi. Lvov sınır bölgesindeki etnik Polonyalıların sayısı 59 100'den 26 900'e düştü. 1947'de ülkenin kuzey ve batı bölgelerinde etnik Ukraynalıların yerlerinden edilmeleri ve dağılmaları neticesinde, Polonya'da asimilasyon süreci daha hızlı ilerledi, ancak söz konusu bu dönem için resmi istatistik mevcut değildir. Bireysel azınlıkların kültür ve dinlerinin izleri de yok edildi.

Şekil 1: Polonya'da yapılan 2002 nüfus sayımında Ukrayna etnik kökenine ait olduklarını beyan edenlerin oranı ve bölgeler bazındaki coğrafi dağılımı

Kaynak: Merkez İstatistik Ofisi verilerine dayalı kendi çalışmam.

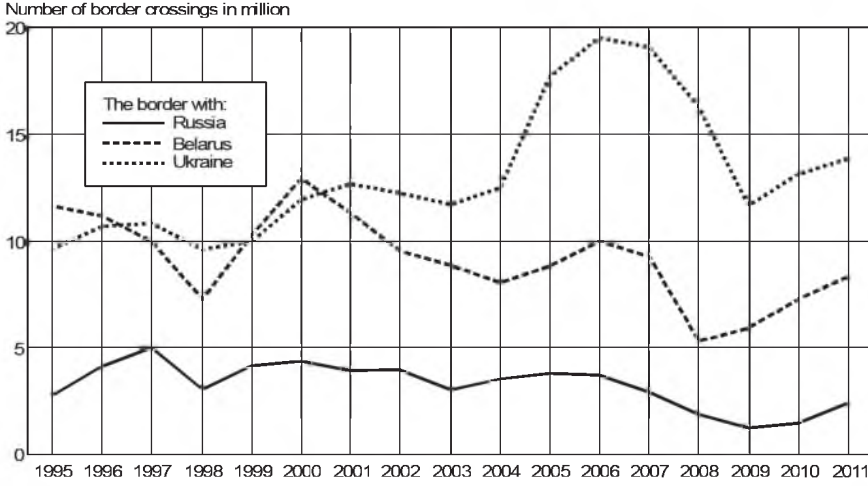
Polonya'daki komünizmin çöküşü, SSCB'nin dağılması ve Aralık 1991'de bağımsız Ukrayna'nın ortaya çıkmasından sonra durum değişti. Polonya, resmi duyurusunun ertesi günü Ukrayna'nın bağımsızlığını tanıyan dünyadaki ilk ülke oldu. Totaliter Sovyetler Birliği ile olan eski sınır iki egemen devlet arasındaki sınır oldu. Sınır geçişi büyük ölçüde kolaylaştırıldı. Onlarca yıldır tek sınır geçişi olan Medyka'daki sınır geçişine ek olarak, Dorohusk, Hrebenne, Hrubieszów, Korczowa, Krościenko,

Przemyśl, Werchrata ve Zosin'de hem kara hem de demir yolu olmak üzere yeni sınır geçişleri açıldı. Yeni siyasi durum, sosyalist dönemde ekonomik, sosyal ve kültürel olarak sönük olan Polonya-Ukrayna sınırının yeniden canlanması için umut verdi (Barwiński 2009).

Sınır bölgelerinin canlanması sınır ötesi trafiğin dinamiklerinde de görülebilir. 1998'de küçük bir düşüş olmakla beraber, 90'lı yılların ortalarından itibaren bir büyüme trendi görülebilir. 2005 ile 2007 yılları arasında, sınırı geçen insan sayısının yılda 19 milyondan fazla kişiye ulaşmasıyla büyük bir artış meydana geldi (Şekil 1). Altı ay öncesinde, Mayıs 2004'te Polonya-Ukrayna sınırındaki bir başka önemli değişim, yani Polonya'nın Avrupa Birliği'ne (AB) katılımı gerçekleşti. Ortaya çıkan sonuçlardan biri, sınır kontrolünün arttırılması ve AB dışındaki ülkelerin vatandaşlarına vize gereksinimi getirilmesi gibi birçok kısıtlamayla gelen Polonya-Ukrayna sınırının AB dış sınırına dönüşmesi oldu. Esas olarak AB vizelerine ilişkin olarak, sınırın geçilmesi ile ilişkili yeni resmi gereklilikler dikkate alındığında, bu dönemde sınır ötesi trafikteki hızlı artış şaşırtıcı görünüyor. Polonya'nın AB'ye girmesinden önce de, Ukrayna vatandaşlarının Polonya'ya giriş vizesi alması gerekiyordu; ancak bu vize ücretsiz, tekrar kullanılabilir ve kolay alınabiliyordu. Polonya'nın AB'ye katılımından sonra, söz konusu AB vizeleri uygulamaya kondu. Vize almak daha zorlaştı ama hala ücretsizdi. Ancak, Polonya'nın Schengen Bölgesi'ne girmesinden sonra vizeler ücretli oldu ve vize işlemleri daha bürokratikleşti ve karmaşıklaştı. Ancak, Polonyalılar Ukrayna'ya hala vizesiz girebiliyorlar. Sınır ötesi trafiğinin artışına neden olan unsur Polonya'nın AB'ye üyeliği olduğu söylenebilir. AB üyesi olan Polonya, doğudaki pek çok yabancı için çekici bir ülke haline geldi ve ekonomi, ticaret ve turizme olan ilgi, hem Polonya'da hem de Ukrayna'da arttı.

Sınırın Ukrayna tarafı, AB'nin dış sınırı olan (Rusya ve Belarus'la birlikte) Polonya'nın diğer bölümüyle kıyasla, 2004 yılından sonra sınır ötesi trafiğin artışı, sınır geçiş trafiğinin diğer iki sınırdan daha fazla olduğu sadece Ukrayna sınırında gerçekleştiğini açıkça görüyoruz (Şekil 2).

Durum, Aralık 2007'de Polonya'nın Schengen Anlaşması'na katılımıyla belirgin bir şekilde değişti. Ukrayna vatandaşlarına Polonya dâhil tüm Schengen Bölgesi ülkeleri için vize ücreti konulmasının yanı sıra vize başvuru işlemlerinin bürokratikleştirilmesi sınır geçiş trafiğinde ani düşüğe neden oldu. Sadece iki yıl içerisinde (2008-2009) Polonya-Ukrayna sınırını geçen insan sayısı, son iki yılda görülen büyüme eğilimine rağmen, 19,0 milyondan 11,7 milyona kadar düştü (Şekil 2).

Şekil 2: 1995-2011 döneminde AB'nin dış sınırlarından (Rusya, Belarus ve Ukrayna sınırı) kara yoluyla Polonya Cumhuriyetine yönelen yolcu sınır trafiği

Kaynak: www.strazgraniczna.pl dayalı kendi çalışmam.

2007 yılından sonra Ukrayna vatandaşlarının Polonya'ya gelişlerindeki radikal azalma, sınır bölgesi sakinleri için olumsuz sonuç doğuran sınır ticaret mübadelesinin çökmesine yol açtı. 1990'lı yılların başından itibaren, Polonya ile Ukrayna arasındaki iyi ilişkiler, bölge için son derece önemli olan doğrudan ekonomik yardımlara dönüştü. Bu iyi ilişkiler, diğerleriyle beraber, yerel ticaret, alkol ve sigara kaçakçılığı, iş arama, aynı zamanda ailevi nedenler ve turizmle bağlantılı olarak sınırı geçen insanların hareketliliği ve becerikliliklerinden kaynaklanıyordu. Sınır ötesi geçişlerin sonuçlarından biri, sınır çevresinde ikamet edenlerle, sınırın öbür tarafındaki insanlar arasındaki sıklıkla, bazen de düzenli gerçekleşen temasların yanı sıra iki ülkenin dilleri ve kültürlerinin öğrenilmesi idi. Bu, hem sınır bölgesinde hem de Polonya'da yaşayan ulusal azınlıkların algısı üzerinde etkili oldu (Wojakowski 1999, 2002). Aralık 2007'de Polonya'nın AB üyeliğine hazırlığı adına sınırının kapatılması ve vize şartlarının sıkılaştırılması iki ülke arasındaki temasları önemli ölçüde kısıtladı. Polonya-Ukrayna sınır trafiğinden söz etmişken, son yıllarda giderek daha popüler hale gelen Polonya'dan özellikle Batı Ukrayna'ya yapılan turistik gezilerinin azımsanamayacak rolü unutulmamalıdır. Bu gezilerin çoğunlukla duygusal ve tarihi anlamı vardır ve Almanların Silezya'ya veya Masuria'ya yaptıkları gezileri ile kıyaslanabilir. Bu seyahatlerin Ukraynalılar ve Ukrayna'daki Polonyalılar için ekonomik önemi her geçen yıl gittikçe artmaktadır. Ayrıca, bu geziler iki ülke halklarının birbirlerini tanımaları ve Polonya-Ukrayna ilişkilerini geliştiren unsurlarından biridir.

Polonya'ya AB'ye katılımın tarihsel boyutuna rağmen, Ukrayna'daki Polonyalı azınlık mensupları ve Polonya'daki Ukraynalı azınlık mensupları, 2007'de sonbaharında Polonya'ya-Ukrayna ilişkilerindeki olumlu ve olumsuz değişikliklere ilişkin anket sırasında AB'ye Polonya'nın katılımından sonra çoğunlukla sordukları sorulara, herhangi bir değişiklik görmediklerini ya da olumlu değişikliklerden daha çok olumsuz değişiklikler gördüklerini söylediler. Ankete katılanların en çok söz ettikleri olumsuz değişiklik, sınırın her iki yakasındaki sınır bölgelerinde yaşayan insanlar için daha zor hale gelen yeni vize düzenlemelerinin başlatılması oldu. Bunun sebebinin AB genişlemesinin doğrudan bir sonucu olarak değerlendirilmesi zor olmasına rağmen, katılımcılar aynı zamanda Polonya-Ukrayna ilişkilerindeki olumlu değişiklikleri de fark ettiler. Bu daha ziyade, Polonya'nın Ukrayna'nın AB ve NATO üyeliğine katılımından ve Polonya'nın ve Ukrayna'nın Euro 2012'yi organize etme konusundaki ortak çabalarından bahsettikleri medya raporlarının sonucuydu.

Katılımcıların en sık bildirdikleri değişiklikler siyasi değişikliklerden ve uluslararası anlaşmalar sonucunda ortaya çıktı. Bu anlaşmaların genellikle sınır bölgesi ve burada yaşayanların üzerindeki etkileri (örneğin, vize yönetmelikleri) önemli ölçüde daha büyük olsa da, Polonyalılar ve Ukraynalılar arasındaki ilişkiler üzerinde önemli bir etkisi yoktur. Polonya'nın AB'ye katılımının olumsuz etkileri daha belirgindi, çünkü bunlar sınır bölgelerinde yaşayanların büyük kısmının kişisel bir tecrübesinin olduğu sınır ötesi trafikle ilintiliydi. Öte yandan, ankete katılan kişilere göre olumlu yönler daha az dikkat çekiciydi çünkü bunların çoğunlukla kendileri veya günlük yaşantıları üzerinde herhangi bir doğrudan etkisi yoktu (Lis 2008).

Bununla birlikte, çoğunun Polonya'nın AB'ye katılımı konusunda olumlu görüşleri olduğu Polonya'daki Ukrayna kökenli örgütlerin liderlerine göre, bunun Ukrayna halkı için en önemli sonucu, azınlıkların durumunun Avrupa kurumları tarafından izleniyor olması, azınlıkların öznel niteliklerinin geliştirilmesi ve hükümetin azınlıkların talepleri konusunda daha fazla anlayışa sahip olmasıdır. Listenin geri kalanında bulunan diğer sonuçlar, öncelikle yerel yönetimlerden hibe yoluyla dolaylı olarak AB fonları edinme yoluyla elden edilen veya Ortodoks ve Rum Ortodoks tapınaklarının yenilenmesi için sağlanan maddi yardımlardır. Bağımsız Ukrayna, Polonya'da bulunan Ukraynalı azınlık için pek fazla destek sağlayamıyor. Ukrayna örgütlerindeki eylemcilere göre, bu destek, Ukrayna'nın bağımsızlığının ilk on yılında yoktu.

Ukrayna'da yaşayan geniş bir Polonyalı topluluğu ve Ukrayna'daki Polonyalı azınlıkların ve Polonya'daki Ukraynalı azınlığın haklarındaki bariz asimetriye (Polonyalıların aleyhine) rağmen, Polonya ve Ukrayna arasındaki resmi uluslararası ilişkilerde, özellikle Belarus veya Litvanya ile olan ilişkilerle karşılaştırıldığında, ulusal azınlıkların durumu sorusu önemli bir konu değildir. Ekonomik ve jeopolitik ko-

nular çok daha önemlidir. Bununla birlikte, “Wspólnota Polska” Derneği ve “Doğudaki Polonyalılara Yardım Vakfı” gibi vakıflarında bulunduğu çok sayıda STK, Ukrayna’daki onlarca Polonya örgütü ile aktif olarak çalışmaktadır. Polonya’daki yerel yönetimler ve kardeş şehirler tarafından da yardım sağlanmaktadır. Öte yandan, devlet yetkilileri (özellikle Dışişleri Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ve Ulusal Miras), Ukrayna’daki Polonya okullarını, kütüphanelerini, yayınlarını, kültürel etkinliklerini, ortak bilimsel konferansların yanı sıra, tapınaklar, mezarlıklar ve anıtların restorasyonunu da desteklemektedir. Tabii ki, ihtiyaçların oranı sağlanan destekle orantısızdır.

Karşılıklı önyargılardan ve klişelerden arındırılmış olmasa da, 1991’den bu yana Polonya ve Ukrayna arasında resmi siyasi ilişkiler sorunsuz bir şekilde sürmektedir. Dönüm noktası Ukrayna’da (21.11.2004-23.01.2005) “Turuncu Devrim” denilen hareket ile başladı ve bu süre zarfında Polonya, hileli seçimlerin tekrar edilmesi ve Ukrayna’nın Rusya’dan tamamen bağımsız hale getirmesi için Ukrayna’nın demokratik partilerini kararlı ve etkili bir şekilde destekledi. Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yuşçenko’nun göreve başlamasıyla (2005-2010) Polonya, Ukrayna’nın en yakın siyasi ortaklarından biri haline geldi ve çoğunlukla da Ukrayna’nın AB ve NATO’daki “savunucusu” olarak görev yaptı. Bu rol, Başkan Yuşçenko ile Başbakan Timoşenko’nun taraftarları arasındaki uyuşmazlıklar yüzünden özellikle de aşırı Ukraynalı milliyetçilerle Ukrayna’nın “turuncu” otoritelerinin arasındaki tehlikeli yakınlaşmasıyla sık sık engellenmiş ve kısıtlanmıştı. Karşılıklı siyasi ilişkiler hem sembolik uzlaşma eylemlerinde (ör. Lviv ve Volhynia’daki mezarlıklar) hem de uluslararası arenada ortak projelerde, ekonomik projelerde ve spor karşılaşmalarında kendini gösterdi. 2012 Avrupa Futbol Şampiyonası’nı düzenleme hakkını Polonya ve Ukrayna’ya vermek Polonya-Ukrayna arasındaki işbirliğini harekete geçirmedeki bir başka olumlu faktör oldu. Her zaman tutarlı olmasa da Polonya hükümetlerinin Ukrayna’ya karşı politikaları demokratik mekanizmaları güçlendirme ve Ukrayna’yı Polonya jeopolitik çıkarları bakımından son derece önemli olan Batı Avrupa yapılarına olabildiğince yaklaştırma amacı taşıyordu. Başkan Viktor Yanukoviç başkanlığında Ukrayna’daki mevcut karmaşık iç siyasi durumun yanı sıra siyasi ve ekonomik seçkinlerin Rusya ile yakınlaşmaları, Polonya-Ukrayna arasındaki işbirliğini zorlaştırmaktadır. Dahası, ilişkiler Polonya-Ukrayna tarihi bakımından özel boyutlara sahip olan tarihi şartlardan dolayı ağırlaşmaktadır. Polonya-Ukrayna sınırlarının bulunduğu topraklar, Polonya ve Ukrayna uluslarının ortak bilincinde halen canlı olan çok sayıda etnik kökenli kanlı çatışmalara sahne oldu. Tarihsel miras ve ulusal küskünlükler, diğerlerinin yanı sıra, sınırın her iki tarafındaki azınlıkların çeşitli ulusal veya kültürel etkinliklerinin düzenlenmesiyle ilgili anlaşmazlıklarda, Ukrayna İsyân Ordusu’nun (UPA) askerlerini ya da kurbanlarını, 1. ve 2. Dünya Savaşı mezarlıklarında anmak için yapılan anıtlar üzerinde ortaya çıkmaktadır. Çağdaş değerlendirmeleri ve yorum-

ları da dâhil olmak üzere tarih, barışçıl jestlere rağmen, her iki ülkede de Polonyalı ve Ukraynalıları birleştirici olmaktan daha fazla ayırıcıdır.

Belarus

1991’de Belarus Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını ilan etmesinden ve SSCB’nin dağılmasından sonra, İmparatorluk eski cumhuriyetlerin içinde özgürlüklerine kavuşması ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde devam eden demokratikleşme süreci ile Polonya’nın yeni oluşan komşuları ile dostane komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi için ortak bir umut ortaya çıktı. İyi komşuluk antlaşmaları ve Belarus ve Ukrayna ile dostane işbirliği daha 1992 yılında imzalandı ancak sonraki yıllarda özellikle Belarus’ta bu beklentileri de haksız çıkmadı. 1990’lı yılların ortalarında, Polonya, çoğu zaman bu dönemde kurulan Avrupa Bölgesi (Euroregion) sınır ötesi işbirliği teşebbüsü başlattı. 1998’de Belarus’un Brest bölgesinin sonradan katıldığı Polonya-Ukrayna sınır bölgesinde “Bug River” Avrupa Bölgesi 1995 yılında kurulmuştur. 1997’de, “Neman Nehri Avrupa Bölgesi”, Litvanya ve Belarus’un ortak işbirliğiyle oluşturuldu. Avrupa Birliği ile Belarus arasındaki soğuk ilişkiler, Belarus yetkililerinin Polonya ve AB’ye güvensizliğinden, aktif işbirliği eksikliğinden, yasal farklılıklardan ve Belarus yerel yönetimlerin yasal ve mali karakter farklılıklarından kaynaklanmaktadır.

1994 yılında Başkan Alexander Lukashenka’nın iktidara gelmesi, eski bayrağın geri gelmesi ve Sovyet döneminden gelen ulusal amblemi ve Rusça ile Belarusça dillerinin yeniden eşit haklarına sahip resmi ulusal diller olarak kabul edilmesi, Rusya ile siyasi bütünleşme ve Belarus’un yeniden Sovyetleştirilmesi sürecini başlattı. Oysa 1991’den 1995’e kadar Belarus’taki tek resmi dil Belarusçaydı.

1995 yılında ülke çapında yapılan referandum sonuçlarına göre, iki resmi dil kullanılmaya başlandı: Rusça ve Belarusça. 2009’da yapılan ulusal nüfus sayımına göre, Belarus’taki 9,5 milyon insandan sadece 2,2 milyonu evlerinde Belarusça dili kullanıyordu. Demokratik ve ulusal özgürlüklerde gitgide bir azalma olmuştur. Çok kısa bir süre içinde Lukashenko hükümeti despot bir rejime ve Belarus siyasi sistemi de bir otoriter yönetime dönüştü.¹ Politik, sosyal ve ekonomik yaşamın tamamı, şimdi mutlak gücü elinde tutan devlet veya başkanın kontrolü altındadır. Muhalefete karşı baskılar yoğunlaştırıldı ve Polonya’nın da dâhil olduğu Belarus ile Batı Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkiler önemli ölçüde kötüye gitti. AB defalarca çeşitli yaptırımlar uyguladı ancak Belarus’taki siyasi durumda hiçbir değişiklik olmadı. Si-

¹ Komşu devletler arasındaki siyasi ilişkiler göreceli, değişken ve tartışmaya açıktır. Bu nedenle bu görüş ve tespitlerden sadece yazarın kendisi sorumludur. Kişisel yazar görüşlerinden kitabın editörleri sorumlu değildir.

yasi muhaliflere karşı yapılan acımasız baskılar hala devam ediyor, temel demokratik özgürlükler hala sağlanamıyor, insan hakları ihlalleri hala çok yaygın ve Polonya ve diğer AB ülkeleri ile siyasi işbirliği sağlanamadı. Lukashenko'nun politikasının bir sonucu olarak Belarus, Avrupa entegrasyonu alanının dışında kalmakta ve bir hukuk devleti işlevini yerine getirememektedir.²

2005 yılında Belarus yetkililer, o dönemde Belarus 'taki en büyük bağımsız sosyal örgüt olan Polonyalılar Birliği' nin dağılmasına sebep oldu. Halen aynı adı taşıyan iki tane "Polonya"lı ulusal örgüt mevcuttur; biri Belarus yetkilileri tarafından tanınan bir "resmi" örgüt, diğeri yetkililerce tanınmayan, ayrımcılığa uğrayan, Belarus muhalefetiyle işbirliği yapan ve Polonyalı yetkililer tarafından tanınan örgüt. Belarus'taki Polonya azınlığı bölünmüş durumdadır ve mevcut siyasi emeller için kullanılmaktadır. Bu azınlığın bir kısmı, her türlü imtiyaz bekleyerek Lukashenko yönetimini desteklerken; diğeri bir kısmı da Belarus'un demokratikleşmesinden sonra Polonyalıların durumunun iyileşmesini umarak muhalefeti desteklemektedir.

2009 Belarus nüfus sayımına göre, 294 500 kişi Polonya uyruklu olduğunu beyan etmiştir. Bu, sadece 10 yıl içinde ülkede yaşayan etnik Polonyalı sayısınının 100 000'in üzerinde azalması anlamına geliyor. Sayısal olarak, Polonyalılar, ülkenin kuzeybatı bölgesinde Polonya ve Litvanya'nın sınır bölgelerinde yaşayan Ruslardan sonra Belarus'ta ikinci büyük azınlıktır. Belarus'taki muhalefet, sivil toplum kuruluşları ve Belarus'taki Polonya azınlığı için Polonya hükümeti (başta Dışişleri Bakanlığı) tarafından ortaklaşa organize edilen ve finanse edilen destek, ülkede demokrasinin ve sivil toplumunun gelişmesi adına Polonya'nın uluslararası işbirliği açısından önceliklerinden biridir. Bu durum Belarus hükümetinden gelen güçlü eleştiri ve karşı eylemlerle karşı karşıya kalmıştır.

Polonyalı yetkililerin Belarus 'ta demokrasiyi teşvik etme taahhüdünün en ilginç tezahürlerinden biri, 2006'dan beri faaliyet gösteren ve Polonya Dışişleri Bakanlığı tarafından finanse edilen Polonya'daki Belarus azınlığı için hazırlanan Radyo Racja'nın³ Polonya'da yayın hayatına başlamasıydı. 2006 yılından beri faaliyet gösteren istasyonun temel amacı, TV Belsat⁴ aracılığıyla, Belarus vatandaşlarına Belarus, Polonya ve dünyadaki siyasi durum ve politik olaylar hakkında bağımsız bilgi erişimi sağlamaktır. Haber dâhil pek çok program internette de mevcuttur. Bu TV istasyo-

² Komşu devletler arasındaki siyasi ilişkiler göreceli, değişken ve tartışmaya açıktır. Bu nedenle bu görüş ve tespitlerden sadece yazarın kendisi sorumludur. Kişisel yazar görüşlerinden kitabın editörleri sorumlu değildir.

³ Białystok ve Biała Podlaska'dan yayın yapan halka açık olmayan bu radyo istasyonu-internette de yayınlarına devam etmektedir.

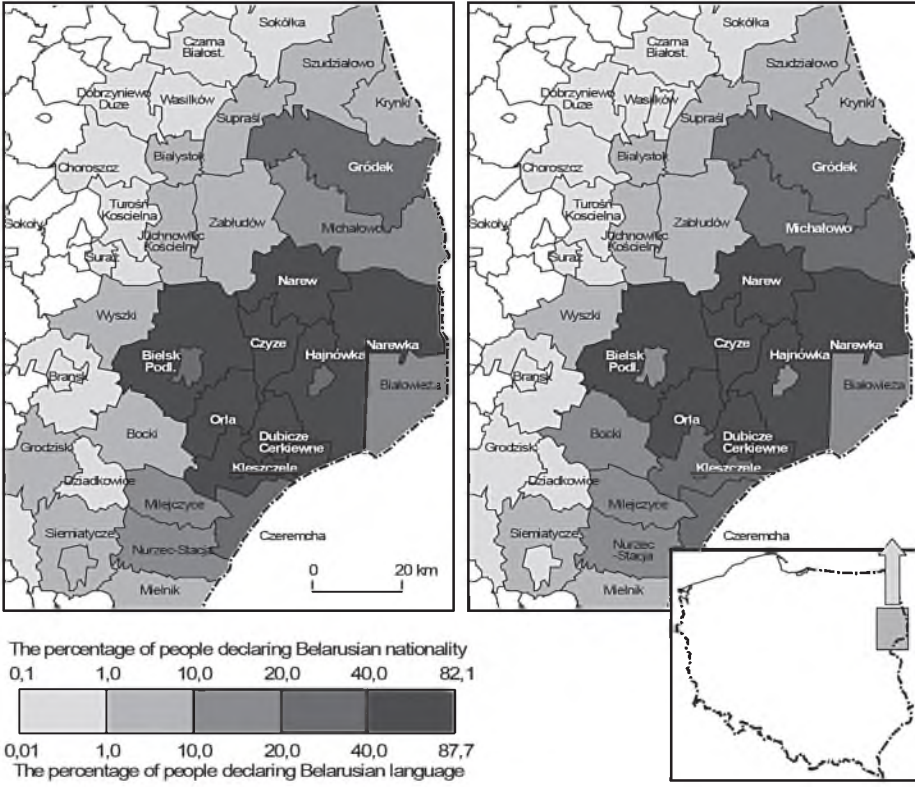
⁴ Polonya tarafından finanse edilen ve yasal olarak 2007'den beri Belarus'ta yayın yapan uydu TV kanalı.

nunun ana hedefleri Radyo Racja'nın hedefleri ile aynıdır. Belarus'da bulunan ve Belarus yetkililerinin bilgi tekelini bozan tek bağımsız Belarusça yayın yapan televizyon istasyonudur.

Eylül 2011'de, birkaç sivil toplum kuruluşunun inisiyatifiyle Varşova'da "Belarus Evi" açıldı. Bu evin Polonya sınırları içindeki Belarus diasporasını birleştirmek, Belarus göçmen demokratik örgütlerinin faaliyetlerini koordine etmek ve Belarus muhalefetinin bastırılmış eylemcilerini ve demokratik Belarus için savaşan tüm örgütler arasında görüşlerini birbirlerine ifade edecekleri bir yer olması bekleniyordu. Ayrıca, bu ev Polonya halkını Belarus'taki olaylarla ilgili bilgilendirmek için bir merkez olarak hizmet ediyor.

Şu anda Polonya ile Belarus arasındaki karşılıklı ilişkiler komşu ülkeler arasındaki en kötü olan ilişkilidir. Bu ilişkiler ülkeler arasındaki sınırın özelliğinden dolayı daha da ağırlaşmaktadır. Polonya'nın doğu sınır bölgesi, özellikle Polonya- Belarus ve Polonya-Ukrayna bölümü, Latin-Bizans döneminde Batı ve Doğu uygarlıkları arasındaki sınır çoğunlukla "uygarlık sınırı" olarak anılmaktadır (Bański 2008, Eberhardt 2004, Huntington 1997, Kowalski 1999, Pawluczuk 1999). Batılı Hristiyan geleneği ve Ortodoks kültürün etkisiyle ortaya çıkan kültürel bölünme çizgisi olan Belarus ve Ukrayna ile Polonya sınırı boyunca kabaca ilerlediğinizde, Avrupa kıtasının en kalıcı bölünmesiyle karşılaşsınız (Bański 2008). 2004 yılından bu yana, AB'nin dış sınırı olarak hizmet ederek "güçlendirildi", yani Polonya'nın doğu sınır bölgesi hem kültürel hem de siyasi anlamda, Batı Avrupa sınırları olarak kabul edilirken, AB'nin dış sınırları Avrupa'yı bölen ana eksene hizmet etmektedir. Günümüz Polonya- Belarus sınırı tamamen farklı siyasi, ekonomik, hukuki, sosyal ve kültürel gerçekler arasında bir bariyer olarak işlev görmektedir.

Sınır sadece Polonya ve Belarus halklarını değil, sınırın her iki yanında yaşayan Belarusları da ayırmaktadır (Şekil 3). Bu iki toplumu yalnızca resmi olarak değil, aynı zamanda kültürel, fıkirsal ve ekonomik anlamda, Ukrayna sınırından bile daha büyük ölçüde ayırıyor. Bu sınır herhalde modern Avrupa'nın en güçlü medeniyet bariyerlerinden biri olarak tanımlanabilir.

Şekil 3: Polonya'da yapılan 2002 nüfus sayımında Polonya-Belarus sınır bölgesinde yaşayan, ayrıca Belarus etnik kökenini bildiren ve Belarus dilini kullananların oranı

Kaynak: Merkez İstatistik Ofisi verilerine dayalı olarak kendi çalışmam

Paradoksal olarak, Belarus ulusal haklarından mahrum etmek amacıyla on yıldan uzun süredir Lukashenko tarafından yürütülen, Belarus ulusal sembolleri kaldırarak Belaruşça dil kullanımını (özellikle okullarda) sınırlayarak, Belarus'taki bağımsız organizasyonların ve medyanın tasfiyesi politikasının bir sonucu olarak, şu anda Polonya Cumhuriyeti'ndeki etnik Belaruslar Belarus Cumhuriyeti'nde yaşayan akrabalarına göre daha özgürdüler.⁵

Bu nedenle, Belarus devleti Polonya'daki etnik Belarus için, etnik Litvanlar ya da Ukraynalılar için akraba-devletlerinde olduğu gibi bir referans noktası olarak o

⁵ Komşu devletler arasındaki siyasi ilişkiler göreceli, değişken ve tartışmaya açıktır. Bu nedenle bu görüş ve tespitlerden sadece yazarın kendisi sorumludur. Kişisel yazar görüşlerinden kitabın editörleri sorumlu değildir.

kadar önemli değildir. Sosyolojik araştırmalar, Belarus azınlığının temsilcilerinin Belarus'u değil Polonya'yı kendi akrabaları olarak gördüklerini doğrulamaktadır. Polonya devletiyle güçlü bir duygusal, tarihsel ve politik yakınlığa sahipler ve Polonya halkına sınırın diğer tarafında yaşayan Belarus halkından çok daha olumlu bir şekilde bakmaktadırlar. Bu nedenle, dış ilişkilerde kendilerini çoğunlukla “ Belarus azınlık” olarak değil “Polonya vatandaşı” olarak tanımlıyorlar (Sadowski 1995). Bu durum, M. Bieńkowska-Ptasznik (2007) tarafından Litvanya ve Beyaz Rus azınlıklarını karşılaştıran araştırmayla da doğrulanmıştır. M. Bieńkowska-Ptasznik, Litvanların başkentlerini Vilnius olarak tanımladıklarını, Litvanya devletiyle bağlantılı olduklarını ve Litvanya'da olanlarla daha fazla ilgilendiklerini ileri sürmektedir. Öte yandan Belaruslar, Varşova veya Białystok'u kendi başkentleri olarak görürken, Belarus Cumhuriyetine yönelik tutumları, özellikle de Başkan Lukashenko'nun politikalarına karşı tutumları çoğunlukla eleştirel yöndedir.⁶ Araştırmanın sonuçları demokratik muhalefeti destekleyen genç ve daha iyi eğitim almış katılımcılar ile ilgili olmasına rağmen, Polonya'daki Belarus azınlık arasındaki Belarus'taki siyasi durumun olumsuz olarak değerlendirmesi P. Kępk'a'nın (2009) araştırmasıyla doğrulanmaktadır. Yaşlı insanlar, özellikle de kırsal nüfus arasındaki Belarus'taki siyasi sistemi olumlu şekilde değerlendiriyordu. Belarus halkının iyi ve istikrarlı ekonomik durumu vurgulanmış ve Başkan Lukashenko “iyi bir ev sahibi” olarak görülmüştür. Belarus muhalefetinin eylemleri, ankete katılanlar tarafından siyasi durumun istikrarını bozduğu, yoksulluğa ve işsizliğe yol açtığı gerekçesiyle eleştirildi. Bu değerlendirmeler, diğerlerinin yanı sıra, Polonya Halk Cumhuriyeti döneminin olumlu görünümünden ve çoğunlukla Belarus halkının sahip olduğu, 1989'da Polonya'da gerçekleştirilen demokratik dönüşümlere karşı olan olumsuz tutumdan kaynaklanıyor.

Belarus azınlığının Belarus Cumhuriyeti ile ilgili çeşit çeşit değişik tutumları, Belarus örgüt liderlerinin azınlıklara ilişkin farklı algılamalarında da kendini belli ediyor. Polonya'da faaliyet gösteren Ukrayna ve Litvanya azınlık örgütleri arasında, kendi akraba-devleti ile olan ilişkileri konusunda neredeyse hiçbir fark ve ayırım gözlemlenirken, Belarus örgütleri arasında Belarus Cumhuriyeti'ne, onun otoritelerine ve siyasi sistemine karşı tutumu en tartışmalı konuların başında geliyor ve bu en temel bölünme ve çatışma konusudur. Onlarca yıldır faaliyet gösteren Belarus Sosyal ve Kültür Derneği (BTSK), Polonya'daki Belarus azınlığı temsil eden en büyük kuruluştur. 1956 yılında kuruluşundan bu yana, açıkça solcu karakterini vurgulamakta ve Belarus makamlarıyla dostça ilişkiler içindedir. Bu işbirliği, diğerlerinin yanı sıra, halkların karşılıklı (kısmen Belarus Cumhuriyeti tarafının finanse ettiği) ilişkilerinde, kültürel etkinliklerin ortak organizasyonunda, bilimsel konferanslarda ve yayınlarda

⁶ Komşu devletler arasındaki siyasi ilişkiler göreceli, değişken ve tartışmaya açıktır. Bu nedenle bu görüş ve tespitlerden sadece yazarın kendisi sorumludur. Kişisel yazar görüşlerinden kitabın editörleri sorumlu değildir.

görülebilir. BTKS, yıllık bilimsel konferansları ve sanatsal etkinlikleri ortaklaşa düzenleyen Belarus yetkilileri tarafından tanınan Belarus'taki "resmi Polonyalılar Birliği" ile işbirliği yapmaktadır. BTKS aktivistleri Belarus'a giderler ve burada Başkan Lukashenko'nun politikalarına verdikleri desteği açıkça ilan ederler. Buna karşılık, Polonyalılar da, BTKS tarafından davet edilen Belarus yetkililer ve politikacılar tarafından ziyaret edilir.

Öte yandan, 90'lı yıllarda BTKS'ya muhalif ve milliyetçi karakterde olan Belarus örgütlerinin aktivistleri, Belarus hükümetini değerlendirmelerinde kesinlikle olumsuz tavır sergilemektedirler. "Resmi Belarus" ile herhangi bir temas veya işbirliğini sürdürmediklerini sık sık vurguluyorlar. Aksine, Polonya'daki Belarus liderlerinden biri olan Eugeniusz Wappa, Minsk'teki yetkililer tarafından Belarus Cumhuriyetine girişi yasaklanmışken, en büyük Belarusça dilindeki süreli yayın haftalık "Niwa" burada resmen yasaklandı. Bu durum, bu örgütlerin Belarus ile herhangi bir temas kurmadığı anlamına gelmiyor. Muhalefetle, bazı gazetecilerle ve STK'lerle işbirliği yapıyorlar. Ayrıca Radio Racja ve Belsat Televizyonu'nun faaliyetlerine katılıyorlar. Bununla birlikte, yeni kurulan derneklerin Polonya'daki Belarus toplulukları arasında geniş bir desteği yoktur ve faaliyetleri genellikle birkaç entelektüel kentsel dernekle sınırlıdır.

Belarus'taki durumla ilgili solcu BTKS liderleri tarafından dile getirilen görüşler ve bu organizasyonun ana üssü, örneğin kırsal Ortodoks cemaatinin daha eski kuşağı ve Belarus milliyetçi örgütlerinin ve bu örgütleri destekleyen genç, eğitilmiş neslin aktardığı görüşler arasında açık bir ilişki vardır.

Tıpkı Belarus'taki örgütlerin aktivistlerinin Belarus'taki siyasi gerçekleri değerlendirmelerinde farklılık olduğu gibi, Polonya'daki Belarus azınlığının Polonya'nın AB üyeliğinden sonraki durumu değerlendirmelerinde de farklılıklar vardır. BTKS başkanı, Polonya'nın AB üyeliğinin Belarus azınlıklarının koşullarında hiçbir şey değiştirmedigine inanırken, BTKS'ya muhalefet eden örgütlerin aktivistleri, azınlıkların haklarını korumak ve Polonya'nın AB üyeliğinden sonra azınlıkların daha iyi korunmasında Avrupa hukuk standartlarının olumlu rol oynayacağını vurgulamaktadır.

Litvanya

Geçtiğimiz on yıllar boyunca, Polonya-Litvanya ilişkileri "sosyalist dostluk" kanalıyla açık düşmanlıktan, 90'lı yılların başındaki güvensizlikten, 21. yüzyılın başında NATO ve AB içindeki işbirliği ve stratejik ortaklıktan, karşılıklı ilişkilerin açık bir şekilde soğumasına kadar çok çeşitli aşamalardan geçti. İlişkilerin gelecekte nasıl olacağı, her iki ülkedeki Polonyalı ve Litvan azınlıklarının durumuna bağlıdır.

Sosyalist dönemde Litvan azınlığının sorunları, SSCB ya da Litvanya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti yetkilileri ile olan ilişkilerin bir tarafı değildi. Bu durum, yeni jeopolitik koşullar altında değişti. 1980'li yılların başında bağımsızlığını yeni kazanan Litvanya Polonyalıların sempatisini yeniden kazandı, bu nedenle de Polonya-Litvanya ilişkilerinin model bir örneğe dönüşmesi bekleniyordu. Buna rağmen 1990'lı yılların başında Litvanya, komşuları arasında Polonya ile ilişkileri en kötü olan ülkedydi. İlişkilerin bu şekilde alevlenmesi, sadece Litvanya'daki Polonyalı azınlığa karşı olan davranışlardan değil, aynı zamanda Litvanya'da iktidara gelen "Sajüdis" partisinin ulusal sloganlarından ve büyük ölçüde de "tarihsel gerekçelerden dolayı" Litvanların Polonyalılara karşı hoşnutsuzluğundan ve güvensizliğinden etkilenmiştir.

1990'lı yılların başlarındaki anlaşmazlıklar sonrasında sürekli olarak azınlıkların yön verdiği, özellikle de Litvanya'daki Polonya azınlığının etkisiyle, Polonya ile Litvanya arasındaki devletler arası ilişkiler düzeldi. Aylarca süren müzakereler sonrasında Nisan 1994'te, "iyi komşuluk ilişkileri ve dostça işbirliği" üzerine antlaşma imzalandı. Antlaşmayı imzalayarak, her iki taraf da, ulusal azınlıklara ilişkin olarak, diğerlerinin yanı sıra, ulusal dillerini kamu ve özel hayatlarında özgürce kullanma, isimlerini ve soyadlarını orijinal azınlık şekliyle kullanma, kendi kurumlarını oluşturma, diğer vatandaşlarla eşit koşullarda kamusal yaşama katılma ve kendi ulusal kimliklerini korumayı taahhüt eden tüm uluslararası düzenlemelere uymayı kabul etmişlerdir. İki ülkenin yaşadığı sorunların ölçeği, Litvanya Polonya hükümetinin bu tür bir anlaşma imzaladığı yeni komşuların sonuncusu olduğunu gösterdi. Birkaç ay sonra Litvanya Konsolosluğu Polonya-Litvanya sınırındaki Sejny'de açıldı ve Litvanya hükümeti Polonya'daki Litvanya azınlığı için "Litvanya Evi"nin inşaatını finanse etmeye başladı.

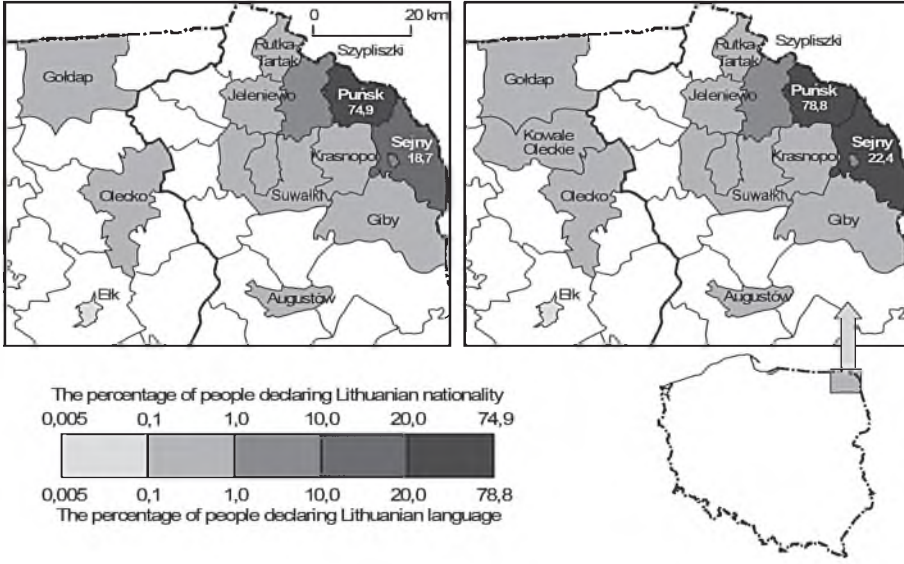
1990'lı yıllarda iki ülke arasında hem dış turizmi hem de ticareti canlandıracak Ogrodniki ve Budzisko sınır kapıları açıldı. Polonya ve Litvanya 2004'te AB'ye katıldıktan ve her iki ülke de 2007'de Schengen Bölgesi'ne girdikten sonra, sınır geçişlerindeki bütün sınırlamalar kaldırıldı. Bu durum Suwalki bölgesinde yaşayan Litvanya azınlığı için özellikle elverişli bir durumdur (Şekil 4) ve komünizm döneminde hükümet, Polonya'da yaşayan Litvanların aileleri de dâhil olmak üzere Sovyet Litvanya'yla temas etmesini etkin bir şekilde önlediği için, çok uzun zaman önce böyle bir değişikliğin hayal bile edilmesi hiç kolay değildi. Eyalet hükümeti düzeyinde kurulan Polonya-Litvanya işbirliği, aşağıdaki ortak kurumların oluşturulmasına sebep oldu: Polonya ve Litvanya Başkanları Danışma Komitesi, Polonya ve Litvanya Seym Vekilleri Meclisi (1997), Polonya ve Litvanya Cumhuriyeti Hükümetleri Arasında İşbirliği Konseyi (1997), Polonya-Litvanya Uluslararası Sınır-Ötesi İşbirliği Konseyi, Polonya-Litvanya Yerel Yönetim Forumu (1998). Ayrıca, bölgesel düzeyde Polonya-Litvanya işbirliği aşağıdaki kurumların oluşturulmasına sebep olmuştur:

Sejny’de (1990) “Pogranicze” (Sınır Ötesi) Vakfı, Polonya-Litvanya Ticaret Odası (1993), Litvanya-Polonya-Rusya Sınır Bölgeleri Komitesi (1997), Sejny Bölgesi Yerel Yönetimler Birliği ve Polonya-Litvanya Sivil Toplum Kuruluşları Forumu. Sınır ötesi işbirliği dinamik ve çeşitlilik içinde gelişti ve aynı zamanda, 1997 yılında “Neman Nehri” Avrupa Bölgesi’nin oluşturulması, Polonya ve Litvanya sınır belediyeleri ile kardeş şehirleri arasındaki işbirliği, kültür kurumları ve okulların işbirliği, ticari heyetlerin ve uluslararası fuarların ortak organizasyonun oluşması sonucunu doğurdu (Rykała 2008). Bu faaliyetler, diğer ekonomik anlaşmalarla birlikte, 20. yüzyılın sonlarında, çoğunlukla “tarihin en iyisi” olarak anılan Polonya-Litvanya ilişkilerinin stratejik bir ortaklığa dönüşmesine yol açtı. Her iki ülke de AB ve NATO üyeliğine ilişkin etkin işbirliği başlattı ve onların ortak arzusu Varşova ve Vilnius’u birbirlerine daha da yakınlaştırdı.

Diğer taraftan, yirmi birinci yüzyılın ilk on yılında, Litvanya’nın bağımsızlığı “sağlamlaştıktan” ve Litvanya NATO’ya ve AB’ye katıldıktan sonra, karşılıklı ilişkiler daha da kötüye gitti. Litvanya, kendi topraklarını siyasi olarak yüzyıllardır hâkimiyeti altına alan ve hâlihazırda en büyük ulusal azınlığa sahip olan daha büyük ve kalabalık bir komşu ile karşılaşan küçük ülkenin eski kızgınlıklarını ve korkularını yaşamaya başladı. Polonya ve Litvanya arasındaki ilişkilerde, Polonya’daki küçük Litvan azınlığı, Vilnius’daki yetkililerin Polonya hükümeti ile görüşmelerde kullandığı bir araç haline geldi. Polonyalı yetkililer, Litvanya’daki Polonyalıların haklarına saygı duymalarını talep ettiklerinde, Litvanya hükümeti Polonya’daki Litvanlara ayrımcılık meselesini gündeme getirmeden çekinmedi. Her iki ülkede de son yıllarda özellikle de Polonya yasalarını AB düzenlemelerine uyarladıktan ve Polonya parlamentosu tarafından “ulusal, etnik azınlıklar ve bölgesel dil” konusundaki yasanın kabul edilmesinden sonra, Polonya’daki Litvan azınlığının durumu, Litvanya’daki Polonyalı azınlığın durumundan çok daha iyi konumdadır.⁷

⁷ Komşu devletler arasındaki siyasi ilişkiler göreceli, değişken ve tartışmaya açıktır. Bu nedenle bu görüş ve tespitlerden sadece yazarın kendisi sorumludur. Kişisel yazar görüşlerinden kitabın editörleri sorumlu değildir.

Şekil 4: Polonya'da yapılan 2002 nüfus sayımına göre Litvan etnik kökenine sahip olduğunu beyan edenlerin ve Polonya-Litvanya sınırındaki Litvanya dilini kullananların oranı

Kaynak: Merkez İstatistik Ofisi verilerine dayalı olarak kendi çalışmam

Polonya Cumhuriyeti ile Litvanya Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerdeki en önemli husus, Litvanya'daki Polonyalı ulusal azınlığa karşı yapılan muameledir. Litvanya makamları, azınlıkların haklarını (özellikle dil ve eğitim ile ilgili) sınırlayan bir dizi hüküm getirdi. Hâlâ çözülmeyen konular arasında, kimlik kartlarındaki isimlerin Lehçe olarak yazılması ve sokak adlarının ve yerlerin iki dilli yazılması vardır. Litvanya yasalarına göre, Litvanya Cumhuriyeti'nde yalnızca Litvanca yazım kuralları uygulanabilir ve Polonyalıların (veya diğer azınlıkların) çoğunlukta oturduğu bölgelerde bile, iki dilde olan yer isimlerine izin verilemez. 2011 yılında Litvanya makamları, Litvanya'da yer alan Polonya (Leh dilinde eğitim veren) okullarını ayıracağı eğitim yasasını onayladı.

Yeni eğitim yasasının en değiştirilen hükümleri, 2013 yılından itibaren, azınlık ve Litvanya okullarında Litvan dilinde zorunlu olgunluk sınavlarının standartlaştırılması, Litvanca dil sınıflarının sayısının artırılması, 2011 yılından itibaren, Litvanca tarih ve coğrafya sınıflarının yanı sıra (eskiden bütün derslerin azınlık dillerinde öğretildiği) azınlık okullarında Litvanca dilinde "vatanseverliğin temelleri" derslerinin müfredata konmasıdır. Yasa, yerel yönetimlerin, Leh dilli okullarının sayısını azaltacak olan küçük, kırsal Litvanya ile ilgili olmayan okulların kapatmalarını da kolaylaştırıyor.

Karşılaştırma için, Polonya eğitim yasasına göre, tüm Polonya tarihi ve coğrafya sınıfları zorunlu olarak her okulda öğretilmektedir ve Leh dilinde zorunlu olgunluk sınavı da standartlaştırmıştır. Yasanın kabul edilmesi Vilnius'da kitlesel gösterilere ve Polonya makamlarının müdahalesine sebep oldu. Polonyalıların protestolarının herhangi bir etkisi olmadı ve yeni eğitim yasası, Polonya-Litvanya çatışmasına yeni bir başlangıç oldu.

Çözülmemiş bir diğer sorun, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet makamlarınca el konulan ve bugün yasal mirasçıları olan mevcut Litvanya makamlarına ait Polonya mülklerinin iadesi ile ilgilidir. Sosyal ve tarihi doğanın sorunlarına ek olarak, Polonyalı şirket tarafından satın alındıktan sonra PKN Orlen'deki en büyük yabancı sermaye olan Mažeikiai'deki rafinerisi örneğinde olduğu gibi "piyasa mekanizmaları" denilen unsurlar için çok daha fazla sorunlara neden olan ekonomik konular da bulunmaktadır.

Litvanya devleti ve Polonyalı azınlık arasındaki ilişkilerdeki birçok hassas soruna rağmen, Polonya örgütleri ve kurumları, çalışma özgürlüğüne ve yerel Polonya topluluklarını etkilemek için gerçek bir özgürlüğe sahiptir. Vilnius ve Šalčininkai bölgelerinde, yerel idarenin büyük bir kısmı Polonyalı azınlığın egemenliği altındadır; Litvanya seyminde Polonyalı Seçim Eylemi temsilcileri mevcuttur, Polonya okulları (birçok sorunları olmasına rağmen) üniversite düzeyinde de işlev görmektedir. Polonya azınlığına tepki gösteren Litvanya çevreleri bile, Litvanya devletinin toprak bütünlüğüne herhangi bir tehdit oluşturmadığını fark etmiş gibi görünse de, Polonya ve Litvanya AB'ye üye olduktan sonra, iki ülke arasındaki idari ve ekonomik engellerin kaldırılma eğilimi Vilnius'un giderek daha fazla Litvanlaşması sonucu olarak daha belirgin hale geldi.

Öte yandan, Polonya'nın toprak özerkliği için gereken destek eksikliği, Polonya isimlerinin veya iki dilli işaretlerin yazımına ilişkin taleplerini kabul etme ve yeni eğitim yasasında yer alan düzenleme konuları, Litvanların Polonya'nın ayrılıkçılık emellerinden hala korktuğunu ve Polonyalı azınlığın birçok girişimini, Litvanya egemenliğine karşı eylemler olarak gördüğünü göstermektedir (Kowalski 2008).

İkili sorunların çözümüne, yalnızca iyi niyet eksikliği değil aynı zamanda her iki ülkedeki orantısız milliyetçilik de engel teşkil etmektedir. Polonya'daki Litvanlar sayı ve toprak bakımından sıra dışı bir milliyettir. Litvanya azınlığı Polonya'nın kuzeydoğu yöresinde, Litvanya ile sınır bölgesinde yaşıyorlar (Şekil 4), ancak sadece Puńsk İlçesinde ilçe nüfusunun çoğunluğunu oluşturmaktadırlar.

2011 nüfus sayımına göre, Polonya'da sadece yaklaşık 8 000 etnik Litvan ve Litvanya kökenli insan var. Bununla birlikte, Litvanya'daki Polonyalılar en büyük etnik azınlık (yaklaşık 213 000 kişi) olup Litvanya tarihini önemli derecede şekillendirmektedir. Vilnius'da yaşayan çok sayıda Polonyalı kökenli insan var ve Litvan-

ya'nın başkenti çevresinde sayı ve siyasi nüfuz açısından hâkim konumdalar. 2011 nüfus sayımına göre Litvanya'da yaklaşık 200 bin Polonyalı yaşıyor (10 yıl içinde 30 binin üzerinde bir düşüş), ve rakam toplam nüfusun %6,6'sını temsil ediyor, Vilnius'ta yaşayan yaklaşık 88 000 Polonyalı toplam nüfusun %16,5'ini oluştururken, Vilnius bölgesindeki Polonyalılar ise %60'ını, Šalčininkai bölgesindekiler ise nüfusun %80'ini oluşturuyorlar. Tabii ki, bu azınlıklarla olan ilişkideki asimetriyi haklı göstermez. Litvanya Cumhuriyeti Hükümeti, değişen siyasi seçenekler ne olursa olsun, 1994 Antlaşması'nın Polonya ile olan hükümlerinin hiçbirine uymadı ve Polonyalılara karşı ayrımcılık uyguladı. Birbiriyle dost, tam demokratik ve hem AB hem de NATO üyesi devletler arasındaki ulusal ve siyasi ilişkiler ışığında, Belarus ya da Ukrayna ile ilişkilerin durumu sürpriz olmamalı. Kendi bölgelerindeki ulusal azınlıkların haklarını sınırlandırarak, Litvanya makamları aynı zamanda, Polonya'da olanlar da dâhil olmak üzere, yurtdışında yaşayan etnik Litvanlara mali, örgütsel ve siyasi türde çeşitli destekler sunmaktadırlar.

Bu taahhüt, aynı zamanda, azınlık faaliyetleri için önemli giderler olarak ifade edilmiştir. Litvanya hükümeti, Sejny'de "Litvanya Evi"nin inşasının yanı sıra, eğitim dili Litvanca olan "Žiburyš" ile yapılan Okul Kompleksinin binalarının yapımını finanse etti.

Puńsk'ta Litvanya hükümeti ortak finansman sağlayarak "Litvanya Kültür Evi"nin yapımını sağladı. Ayrıca okullara, Litvan azınlık örgütlerinin ve "Aušra" yayınevlerinin operasyonlarına maddi destek sağlıyor. Polonya'daki Litvanya Dernekleri Birliği başkanı, Dışişleri Bakanlığı, Eğitim Bakanlığı, Litvan Dili Enstitüsü ve Litvanya okulları gibi Litvanya makamları ve kurumlarının çok yönlü desteğinin önemini vurguluyor. Aynı zamanda Litvanya'daki aktivistler, Polonya-Litvanya arasındaki ilişkilerinin Litvanya ve Polonya'daki algılarının yanı sıra Polonya-Litvanya sınır bölgesinde yaşayan Polonyalıların Litvanların görüş ve görüşleri üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunda hem fikirler. Onlara göre, Litvanya azınlığı "Polonya ve Litvanya dış politikasının bir tutsağı" ve Varşova ve Vilnius arasındaki ilişkilerin bozulması Puńsk ve Sejny'deki durumu da etkilemektedir. Bu ilişkinin kendileri açısından çok olumsuz, haksız veya hatta tehlikeli olduğunu düşünüyorlar. Litvanya'daki siyasi durum ile Ağustos 2011'de Puńsk Belediyesindeki iki dilli şehir adlarının boyanması arasında doğrudan bir ilişki buluyorlardı; bu durum, onlara göre, dışarıdan bir telkin ile olmuştur. Bununla birlikte, Polonya ve Litvanya'nın AB'ye üye olmalarının sonuçlarını Litvan azınlığı için çok olumlu bir şekilde değerlendiriyorlar, özellikle ülkeler arasındaki sınırı özgürce geçme hakkına önem veriliyor ki sınır bölgelerinde, akraba-devletlerinin hemen yakınında yıllardır yaşayan halklar için bu kesinlikle büyük önem taşımaktadır (Şekil 4). Özellikle bu coğrafi yakınlığın, sosyalist dönemden çok önce, yani 1920'lerin başından itibaren, karşılıklı temas kurma özgürlüğü anlamına gelmediği gerçeği göz önüne bulundurulmalıdır.

Onlarca yıl boyunca, Polonya-Litvanya sınırı, sadece normal sınır ötesi işbirliğini değil, aynı zamanda birkaç ya da on, on beş kilometre uzakta yaşayan aile üyelerini ziyaret etmesini de engelleyen çok zor bir engeldi. Bu nedenle, Polonya'da yaşayan Litvanyalılar için Avrupa'ya uyumun en önemli yönü tam anlamıyla ve pratik anlamda Polonya-Litvanya sınırının birleşmesidir. Ayrıca, bu çalışmadaki Polonya'daki Litvanya Derneği'nin yetkili makamlarının kanuni operasyonlarında AB fonlarını kullanmayı kabul eden tek ulusal örgüt olduğu unutulmamalıdır. Avrupa kıtasındaki siyasi, ekonomik ve askeri entegrasyonun çağdaş süreçlerinden birinin sonucu, Batı Avrupa (en geniş anlamıyla) ve Doğu Avrupa (uyum sürecine dâhil edilmedi) bölünmesinin ortadan kaldırılması ve birleşiminin güçlendirilmesidir.

Polonya sınırında Belarus ve Ukrayna ile birlikte, gerçek (sınırları korumak için teknik tedbirler) ve hukuksal anlamda (vize düzenlemeleri) güçlenen çağdaş bölünme çizgisi, çağlar boyunca şekillenen uygarlık, kültürel ve dini bölüm çizgisi ile çakışmaktadır. Varşova'daki hükümetin "Polonya'nın Doğu politikası" iddialarına rağmen, "Batı politika" konusunda net bir dönüş görüyoruz. Politik, askeri ve ekonomik anlamda, Polonya yüzünü açıkça batıya dönmüş bulunuyor ve bu durum Polonya'yı doğu komşularından uzaklaştırıyor ve bu da siyasi ve jeopolitik nedenlerden dolayı Polonya için dezavantajlı bir durumdur. Çeşitli hükümetlerin işbirliğini, özellikle de Ukrayna ve Litvanya olan ile işbirliğini yeniden canlandırmak için yaptıkları olağüstü girişimlere rağmen, Polonya şu anda, etkili, faydacı bir Doğu politikası yürütmek için ekonomik veya finansal herhangi bir görüşe sahip değil, tarihi duygulara dayalı bir politika içermiyor. Polonya'nın çağdaş etnik yapısını ve ulusal politikasını ve doğu komşularını karşılaştırdığımızda, hem nicelik olarak hem yasal-kurumsal anlamda açık bir asimetri görebiliriz. Şu anda, Polonya'da yaşayan Ukraynalı, Belarus ve Litvan gibi doğu komşuları kökenli azınlıkların sayısı, bu ülkelerde yaşayan Polonyalı azınlık sayısıyla kıyasla belirgin bir şekilde daha küçüktür. Aynı zamanda, Polonya'daki ulusal azınlıklar, Ukrayna, Belarus ve Litvanya'da yaşayan Polonyalılara göre daha geniş etnik ve kültürel haklara ve daha iyi yaşam koşullarına sahiptirler.⁸

Polonya'daki etnik azınlıkların hukuki durumunun iyileştirilmesi, etnik azınlıkların korunmasıyla ilgili yasal standartların iyileştirildiğini vurgulayan Polonya'nın ulusal örgüt liderleri tarafından tanınan ve takdir edilen AB politikalarıyla ilgilidir. Bu, AB mevzuatı için tam olarak uygulanabilir olmasa da, ulusal mevzuat liderlerinin bilinçaltında çok kök salmış evrensel olarak benimsenen bir görüştür. AB üyelerinin azınlıklarla ilgili uluslararası hukuk standartlarına saygı duymalarını talep etse de, AB yasaları, etnik azınlık haklarına ilişkin herhangi bir düzenleme içermemektedir. AB

⁸ Komşu devletler arasındaki siyasi ilişkiler göreceli, değişken ve tartışmaya açıktır. Bu nedenle bu görüş ve tespitlerden sadece yazarın kendisi sorumludur. Kişisel yazar görüşlerinden kitabın editörleri sorumlu değildir.

mevzuatı sadece az kullanılan dilleri koruma altına almaktadır, ancak bu uygulamada etnik azınlıkların kullandığı bazı diller anlamına geliyor, ancak bu durum ortak bir ulusal politika oluşturma anlamına gelmiyor.

Sonuç olarak, her ülke etnik azınlıkların hukuki meselelerini kendi düzenlemektedir. AB mevzuatı, cinsiyet, ırk, din, etnik köken, toplumsal köken ve cildinin rengi nedeniyle ayrımcılık yapılmasını açıkça yasaklamakla birlikte, doğrudan doğruya etnik azınlıklardan bahseden AB düzenlemeleri mevcut değildir. Azınlıkların mali desteği için de özel bir program bulunmamaktadır. Bu nedenle, projeleri için genel AB girişimleri (yapısal ve uyum fonları) kapsamında sadece finansman başvurusunda bulunabilirler. Avrupa Konseyi'nin etnik azınlıkların yasal olarak korunmasına ilişkin mevzuatı çok daha geniş kapsamlıdır (Budyta-Budzyńska 2010).

Ulusal azınlıklarla ilgili devletler arası ilişkileri tartışırken, ikili ilişkilerde “karşılıklılık kuralı” sıklıkla tartışılmaktadır. Bu tartışma, ancak aynı zamanda bu tartışmanın her iki tarafının eylemleriyle beraber, L. Nijakowski'nin (2000) dediği gibi, çoğunlukla belirli bir azınlığa haklarını “sizin insanlarınıza, sizin ‘bizim insanlarımızı’ davrandığınız gibi kötü davranacağız” kuralına göre vermenizi gerektiren “Eski Ahit” ile “bakın sizin insanlarınız bizimle ne kadar mutlu” kuralını kullanan “Yeni Ahit” arasındaki mücadele olarak geçiyor. Umarız ki bu tartışmanın ikinci kısmı çok daha fazla ön plana çıkacaktır. L. Nijakowski'nin dediği gibi, Polonya ile “Polonya” azınlıklarının bulunduğu yabancı akraba-devletler arasındaki ilişkileri tartışırken, ilk kısım etik açıdan kabul edilebilir ve politik açıdan da faydalı olmayacağı için, bu ikinci kısım örnek alınacak bir model olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Babiński, G., 1997, *Pogranicze polsko-ukraińskie. Etniczność, zróżnicowanie religijne, tożsamość*, Kraków.
- Bański, J., 2008, Polska i Europa Środkowo-Wschodnia w koncepcjach podziału Europy, [in:] Eberhardt P. (ed.), *Problematyka geopolityczna ziem polskich*, Warszawa, p. 121–134.
- Barwiński, M., 2009, The contemporary Polish-Ukrainian borderland – its political and national aspect, [in:] Sobczyński M. (ed.), *Historical Regions Divided by the Borders. General Problems and Regional Issue*, “Region and Regionalism”, 9 (1), Łódź–Opole, p. 187–208.
- Bieńkowska-Praszniak, M., 2007, *Polacy – Litwini – Białorusini. Przemiany stosunków etnicznych na północno-wschodnim pograniczu Polski*, Białystok.
- Budyta-Budzyńska, M., 2010, *Socjologia narodu i konfliktów etnicznych*, Warszawa
- Eberhardt, P., 1993, *Polska granica wschodnia 1939–1945*, Warszawa.
- Eberhardt, P., 2004, *Koncepcja granicy między cywilizacją zachodniego chrześcijaństwa a bizantyjską na kontynencie europejskim*, Warszawa, p. 169–188.
- Huntington, S.P., 1997, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa.
- Kępka, P., 2009, *Postawy polityczne ludności prawosławnej w województwie podlaskim*, master's thesis wrote in Department of Political Geography, University of Lodz, promoter M. Barwiński, Łódź.
- Kowalski, M., 1999, Kulturowe uwarunkowania stosunków polsko-litewsko-biało-ruskich, [in:] Kitowski J. (ed.), *Problematyka geopolityczna Europy Środkowej i Wschodniej*, Rzeszów, p. 77–88.
- Kowalski, M., 2008, Wileńszczyzna jako problem geopolityczny w XX wieku, [in:] Eberhardt P. (ed.), *Problematyka geopolityczna ziem polskich*, Warszawa, p. 267–298.
- Kurcz, Z., 2005, *Mniejszość polska na Wileńszczyźnie*, Wrocław.
- Lis, A., 2008, *Pogranicze polsko-ukraińskie jako pogranicze narodowościowo-wyznaniowe*, master's thesis wrote in Department of Political Geography, University of Lodz, promoter M. Barwiński, Łódź.
- Nijakowski, L., 2000, „Pomosty” i „zasieki”, czyli o drogach pojednania. Mniej-szości narodowe i etniczne a polska polityka wschodnia, *Rubikon*, 4 (11).
- Pawluczuk, W., 1999, Pogranicze narodowe czy pogranicze cywilizacyjne?, *Pogranicze. Studia Społeczne*, 8, p. 23–32.
- Rykała, A., 2008, Sytuacja społeczno-kulturalna Litwinów w Polsce i ich wpływ na relacje między krajem zamieszkania a Litwą, *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica*, 9, Łódź, p. 89–113.
- Sadowski, A., 1995, *Pogranicze polsko-białoruskie. Tożsamość mieszkańców*, Białystok.
- Sobczyński, M., 2001, Perception of Polish-Ukrainian and Polish-Russian trans-border co-operation by the inhabitants of border voivodships, [in:] Koter M. and Heffner K.

(eds.), *Changing role of border areas and regional policies*, "Region and Regionalism", 5, Łódź–Opole, p. 64–72.

Wojakowski, D., 1999, Charakter pogranicza polsko-ukraińskiego – analiza socjologiczna, [in:] Malikowski M. and Wojakowski D. (eds.) *Między Polską a Ukrainą. Pogranicze – mniejszości, współpraca regionalna*, Rzeszów, p. 61–81.

Wojakowski, D., 2002, *Polacy i Ukraińcy. Rzecz o pluralizmie i tożsamości na pograniczu*, Kraków.